

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 3 (3) - 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES



ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL



ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/1342V3I3Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ**

№ 3 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАҒА ФАНЛАРИ:

Ҳақимов Назар Ҳақимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодий университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодий университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодири Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Axmedov Jasurbek, Jabborova Gavharshod

QANQA ARXEOLOGIK YODGORLIGINI MUZEYLASHTIRISH MASALASI 9-14

Шухрат Эргашев

ФРАНЦИЯДА ИККИНЧИ РЕСПУБЛИКА ИНҚИРОЗИ ВА 1851 ЙИЛГИ ДАВЛАТ

ТЎНТАРИШИ 15-23

Касимова Шахноза Алишеровна

ПРИЕМЫ ЭФФЕКТИВНОЙ КОММУНИКАЦИИ В МУЗЕЙНОЙ ЭКСКУРСИИ 24-29

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Файзиева Ширин Шодмоновна

АГРОКЛАСТЕРЛАР ВА МАҲСУЛОТ ЕТИШТИРУВЧИЛАР ЎРТАСИДАГИ ҲАМКОРЛИКНИНГ
ИҚТИСОДИЁТДА ТУТГАН ЎРНИ 30-35

Мусагалиев Ажунияз Жумагулович, Дустова Мухайё Худайбердиевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ КОРХОНАЛАРИНИ ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ БОРАСИДАГИ АЙРИМ
МАСАЛАЛАР 36-41

Murodova Nargiza Utkirovna

TURIZM MARKETING FAOLIYATIDA STRATEGIK BOSHQARUVNING AHAMIYATI 42-47

Kuchkarov Baxrom Kuziyevich, O'rmonov Xasanboy Haydarovich

КОМПАНИЯЛАРНИНГ МОЛИЯВИЙ ТО'ЛОВГА ЛАЙОҚАТСИЗЛИГИ ХАВФИНИ АНИҚЛАШ 48-55

Temirova Feruza Sagdullayevna

MARKETINGNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYASI -
BRENDING FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH 56-62

Sobirova Marhabo Haitovna

МЕВА-SABZAVOT KOOPERATSIYASINING IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH
YO'LLARI 63-67

Mamajonova Gulasal Oribjon qizi

KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH QUVVATLARIDAN FOYDALANISHNING
SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI 68-77

Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich

О'ЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЙОТИНИНГ РИВОЖЛАНИШИДА ИНВЕСТИЦИЯ РИСКЛАРИНИ
БОШҚАРИШ SAMARADORLIGINI OSHIRISH 78-87

Тўхтамишов Азиз Қаҳрамонович

КЛАСТЕР ЁНДАШУВИ АСОСИДА ТУРИЗМ СОҲАСИНИНГ ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШ
МОҲИЯТИ, МАЗМУНИ ВА ТАМОЙИЛЛАРИ 88-101

Каржавова Хуршида Абдумаликовна

МАҲАЛЛА ТИЗИМИДА ИННОВАЦИОН ИЖТИМОЙ ХИЗМАТЛАР КўРСАТИШНИНГ
АСОСИЙ ЙўНАЛИШЛАРИ 102-110

Soliyev Dilmurod Jamolovich

AYLANMA MABLAG'LARNI SAMARALI BOSHQARISH KORXONA FAROVONLIGINING
ASOSIDIR 111-119

Sultonova Mushtariy Abdulabbosovna

RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBINI TASHKIL ETISH
MASALALARI 120-130

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Тўраев Шавкат Нишонович

ЖАМИЯТ МАФКУРАСИ ИЖТИМОЙ САФАРБАР ЭТИШНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ 131-137

Qodirov Davronbek Hoshimovich

TASAVVUF TA'LIMOTINING NAZARIYOTCHISI – ABULQOSIM QUSHAYRIY 138-143

Sharipov Dilshod Vaxshilloevich

TINCHLIKNING UNIVERSAL (DUNYOVIY) TARTIB BO'YICHA TAHLILI 144-148

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Гаппаров Алибек Қаршибоевич

ИЖТИМОЙ-СИЁСИЙ ЛЕКСИКАНИНГ СОЦИОЛИНГВИСТИК АСПЕКТИ 149-155

Fayzieva Zuxra, Sharipova Yoqut Quدراتillayevna

APPLICATION OF GAME TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE TO THE BLIND
AND VISUALLY IMPAIRED 156-161

Ахмедшина Лилия Рафаэльевна

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ КОНЦЕПТОВ «МУЖ « И «ЖЕНА»
В ПОСЛОВИЦАХ И ПОГОВОРКАХ 162-166

Kholmuminova Makhliyo

DIFFERENCE BETWEEN MEANINGS IN UZBEK AND ENGLISH LANGUAGES 167-171

Shirinova Yekaterina

NUTQIY TAFAKKURNING PSIXOLINGVISTIK MUAMMOLARI 172-178

12.00.00 – ЮРИДИК ФАНЛАР

Қутлымуратов Фархад Қалбаевич

ЮРИДИК ШАХСНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШДА СОЛИДАР
ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ 179-185

Kasimov Nodirjon Sodikjonovich

QASDDAN O'DIRISH JINOYATINING TUSHUNCHASI, TAVSIFI VA JINOIY HUQUQIY
XUSUSIYATLARI 186-196

Урманбаева Ферузахон Саттаровна

ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИКНИНГ ЗАРУРИЯТИ ВА МОҲИЯТИ 197-203

13.00.00 – ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

Tursunaliyev Ilhomjon Axmedovich

“HAYOT DAVOMIDA TA'LIM” – JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINI UZLUKSIZ
KASBIY RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MEKANIZMI SIFATIDA (NAZARIY JIHATLAR
TAHLILI) 204-210

Mamatqosimov Jahongir Abirqulovich

BO'LAJAK REJISSORLARNING KASBIY KOMPETENSIYALARINI TAKOMILLASHTIRISHDA
TRENING MASHQLARINING AMALIY AHAMIYATI 211-217

Turdimurodov Dilmurod Yo'ldoshevich

YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA QAT'IYATLILIK SIFATINI JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA
TARBIYALASH 218-223

Бабаходжаева Наргиза Мухитдиновна

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ
ПСИХОЛОГИК-ПЕДАГОГИК ҚЎЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ 224-229

Mengliqulov Xayrulla Aliqulovich

HARAKATLI O'YINLAR ORQALI 14-15 YOSHLI SUZUVCHLARNING JISMONIY SIFATLARINI
RIVOJLANTIRISH 230-236

Fayzullaeva Madina Abdumumin kizi

ADVANCED PEDAGOGICAL EXPERIENCES IN ORGANIZING AND DEVELOPING THE
EDUCATIONAL PROCESS ON THE BASE OF DIGITAL TECHNOLOGIES 237-244

Yusupov Dilmurod Abdurashidovich

YADRO FIZIKASI BO'LIMLARINI O'QITISHDA INNOVATSION KOMPYUTER
TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASH ORQALI TALABALAR FAOLLIGINI OSHIRISH 245-254

Ergashev Omonboy Turgunbayevich

TALABALARNING BADIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING IJTIMOY ZARURATI VA
PEDAGOGIK ASOSLARI 255-260

<i>Ruzmetova Novval Vahabjanovna</i> THE ROLE OF FOLK TRADITIONS IN FORMING LEGAL CULTURE OF STUDENTS OF LAW SCHOOLS	261-269
<i>Raxmatov Otabek Urinbosarovich</i> BO'LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARIDA MILLIY SPORT TURLARI ASOSIDA AMALIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING DOLZARB MASALALARI	270-274
<i>Makhmudov Furqat Djumaboyevich</i> YORUG'LIK KVANT NAZARIYASINING VUJUDGA KELISHI. YORUG'LIK KVANTI MAVZUSINI O'QITISH USULLARI	275-281
<i>Бабахова Гулзиба Зиятбаевна</i> К ВОПРОСУ МЕТОДИКИ ИЗУЧЕНИЯ ТЕОРИИ АТОМОВ ВОДОРОДА ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ КУРСА КВАНТОВАЯ МЕХАНИКА	282-289
<i>Dexkanov Sherzod Abdumutalibovich</i> KAFEDRALARARO BITIRUV MALAKAVIY ISHLARINI TAYYORLASH – SIFATLI TA'LIMNI TA'MINLASHNING MUHIM OMILI SIFATIDA	290-296
<i>Ҳакимова Муқаддас Ҳасановна</i> КОМПЕТЕНТЛИ ЁНДАШУВ АСОСИДА БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ-ПЕДАГОГИК ИЖОДКОРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ	297-301

08.00.00 – Иқтисодиёт фанлари

Мамажонова Гуласал Орибжон қизи,
Farg‘ona Politehnika Instituti,
“Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrası, katta o‘qituvchi,
e-mail: gulasal_mamajonova2023@ferpi.uz, +998 93 887 78 07.

KORXONALARIDA ISHLAB CHIQARISH QUVVATLARIDAN FOYDALANISHNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI

Annotatsiya. Maqola bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining ishlab chiqarish quvvati ko‘rsatkichining iqtisodiy rolini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, ishlab chiqarish quvvatini obyektiv baholash va ishlab chiqarish faoliyatining haqiqiy natijalari o‘rtasidagi bog‘liqliklarni aniqlashga qaratilgan. Muallif texnik jihatdan optimal bo‘lgan va iqtisodiy jihatdan samarali yoki oqilona bo‘lgan ishlab chiqarish quvvati tushunchalarini ajratishni taklif qildi, ularning kattaligini baholashning obyektiv natijalarini olish uchun hisobga olinishi kerak bo‘lgan omillar tarkibini aniqladi.

Kalit so‘zlar. Ishlab chiqarish quvvati, texnik jihatdan oqilona bo‘lgan ishlab chiqarish quvvati, iqtisodiy jihatdan samarali bo‘lgan ishlab chiqarish quvvati, ishlash natijalari.

Мамажоновна Гуласал Орибжон кизи,
Ферганский Политехнический Институт,
старший преподаватель, кафедры “Бухгалтерский учет и аудит”,

ВОПРОСЫ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ МОЩНОСТЕЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ

Аннотация. Статья посвящена исследованию экономической роли показателя производственных мощностей предприятий в условиях рыночной экономики и направлена на выявление связей между объективной оценкой производственных мощностей и фактическими результатами производственной деятельности. Автор предложил различать понятия производственных мощностей, которые являются технически оптимальными и экономически эффективными или рациональными, определив состав факторов, которые необходимо учитывать для получения объективных результатов оценки их величины.

Ключевые слова. Производственная мощность, технически рациональная производственная мощность, экономически эффективная производственная мощность, результаты работы.

Мамажонова Гуласал Орибжон қизи,
Fergana Polytechnic Institute,
Senior Lecturer, Department of Accounting and Audit,

ISSUES OF INCREASING THE EFFICIENCY OF THE USE OF PRODUCTION FACILITIES AT ENTERPRISES

Abstract. The article is devoted to the study of the economic role of the indicator of production capacity of enterprises in a market economy and aims to identify the links between an objective assessment of production capacity and the actual results of production activities. The author proposed to distinguish between the concepts of production capacities that are technically optimal and economically efficient or rational, determining the

composition of factors that must be taken into account in order to obtain objective results of assessing their magnitude.

Keywords. Production capacity, technically rational production capacity, cost-effective production capacity, work results.



<https://doi.org/10.47390/1342V3I3Y2023N10>

Kirish. Zamonaviy sharoitda har qanday korxonaning samarali ishlashi uchun asos ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish hisoblanadi va bu jarayon turli omillar bilan chambarchas bog‘liq, iste‘mol bozori talablarini doimiy ravishda tahlil qilish va olingan ma‘lumotlardan ishlab chiqarishni tashkil etishni takomillashtirish yo‘naltirish, shu bilan birga, ishlab chiqish sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan tuzatish choralarini ko‘rish, korxonaning muhim faoliyati hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoniga muvofiq, “Iqtisodiyot tarmoqlarida barqaror yuqori o‘shish sur‘atlarini ta‘minlash orqali kelgusi besh yilda aholi jon boshiga yalpi ichki mahsulotni — 1,6 baravar va 2030-yilga borib, aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan daromadni 4 ming AQSH dollaridan oshirish [1], xususiy sektorning yalpi ichki mahsulotdagi ulushini 80 foizga va eksportdagi ulushini 60 foizga yetkazish, 2026-yilga borib tadbirkorlik subyektlariga soliq yukini YaIMning 27,5 foizidan 25 foizi darajasiga kamaytirish, makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash maqsadida, 2023-yildan QQS stavkasini 12 foizgacha hamda bank, moliya va telekommunikatsiya kabi tadbirkorlik yo‘nalishlarida foyda solig‘i stavkasini 15 foizgacha pasaytirish” rejalashtirilgan.

Yuqoridagi Farmondan ko‘rinadiki, hozirgi korxonalar zamonaviy bozor tendensiyalarini hisobga olgan holda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlarning yuqori raqobatbardoshligini ta‘minlash zarurligini taqozo etadi. Sanoat korxonalarining faoliyati ilmiy ishlanmalar va axborot texnologiyalarini faol joriy etish, dizayn yechimlarining murakkabligi va sifat talablarining oshishi sharoitida amalga oshiriladi. Natijada, sanoat korxonalari iqtisodiy, ijtimoiy va tashkiliy xarakterdagi bir qator muammolarga duch kelmoqdalar, ularni samarali hal qila olmaslik korxonalarining asosiy texnik-iqtisodiy ko‘rsatkichlarining pasayishiga olib keladi. Sanoat korxonasining ishlab chiqarish tizimini samarasiz boshqarish ishlab chiqarish tizimlarining samaradorligini oshirishning uslubiy asoslarining yetarli darajada rivojlanmaganligi, ishlab chiqarish tizimini tashkil etish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini izlash, baholash va amalga oshirish uchun tartibga solinadigan jarayonlarning yo‘qligi bilan bog‘liq.

Sanoat korxonasida xo‘jalik ichidagi boshqaruv samaradorligi darajasi mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirish samaradorligini ta‘minlashda juda muhim rol o‘ynaydi, chunki resurslardan samarali foydalanish vazifalari firma darajasida hal qilinadi. Korxonada iqtisodiyoti va iqtisodiy operatsiyalarga asoslangan kompaniya ichidagi boshqaruvning samarali tizimi ushbu muammolarni hal qilishga yordam beradi. Ushbu ishda korxonaning cheklangan resurslari va imkoniyatlaridan samarali tizimli foydalanish jarayoni sifatida korxonaning ishlab chiqarish faoliyatini iqtisodiy boshqarish jarayonini shakllantirishga e‘tibor qaratiladi. Bunga mahsulotni ishlab chiqarish, takomillashtirish va sotish uchun turli xil sharoitlarni hisobga

olgan holda ishlab chiqarish va sotish samaradorligini sinchkovlik bilan baholash orqali erishish mumkin. Agar bunday baho bo'lmasa, ishlab chiqarishni boshqarishda sifatli qaror qabul qilish imkonsiz bo'lib qoladi.

Korxonalar o'z atrofida iqtisodiy muhitni shakllantiradi, iste'molchilar, u ishlab chiqaradigan mahsulotlar, sheriklar va raqobatchilar, davlat organlari bilan o'zaro aloqada bo'ladi. Korxonaning boshqa korxonalar, fuqarolar va davlat bilan munosabatlari qonun bilan tartibga solinadi.

Korxonalar bir-biridan ko'plab xususiyatlarda farq qiladi, ularga ko'ra ularning ishlab chiqarish samaradorligini oshirish yo'llari-bu muayyan sohalarda ishlashning o'sishi bilan bog'liq kompleks chora-tadbirlar tizimi bilan asoslanadi. Ishlab chiqarish faoliyati samaradorligini tavsiflovchi ko'plab ko'rsatkichlar mavjud. Masalan: rentabellik, likvidlik, mehnat unumdorligi, mehnat zichligi, mahsulotlarning moddiy intensivligi, resurslardan foydalanish, kapital intensivligi va boshqalar. Shuningdek, korxonalar samaradorligining muhim ko'rsatkichi uning raqobatbardoshligidir.

Mavjud vaziyatni hisobga olgan holda, tadqiqot mavzusi juda dolzarbligi e'tirof etish zarur, bu o'z navbatida ishlab chiqarish tizimini tashkil etishning samarali usulini yaratish va amalga oshirish zarurati bilan bog'liq bo'lib, bu dinamik o'zgarishlar sharoitida tashkiliy zaxiralarni izlash va ulardan foydalanishga kompleks yondashuvni amalga oshirishga imkon beradi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Qoida tariqasida, dastlabki bosqichda mavzu doirasidagi adabiyotlar, monografiyalar, maqolalar, turli nashrlar, o'rganildi. Muammo shundaki, turli nashrlarda mualliflarning shaxsiy fikrlari ko'pincha noaniq, ba'zan esa qarama-qarshidir. Bundan tashqari, berilgan usullarni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan muayyan korxonalarda rasmiy ravishda qo'llash hamda olingan natijalar bo'yicha xulosalar yetishmaydi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib ishlab chiqarish va ishlab chiqarish jarayoni atamalarining turli adabiyotlarda uchraydigan tariflari misolida ko'rib chiqaylik, misol uchun R. I. Nurimbetov va S. I. Ahmedovning "Ishlab chiqarish menejmenti" nomli o'quv qo'llanmasida "Ishlab chiqarish-resurslar yig'indisini ma'lum bir tarkibdagi mahsulotga aylantirish uchun mo'ljallangan jarayondir [5; 22 b].

Ishlab chiqarish jarayoni keng turdagi mahsulotlar nomenklaturalarini ishlab chiqarish uchun sodda va murakkab bo'lgan ko'p miqdordagi resurslar xilma-xilligini talab qiluvchi jarayon bo'lishi mumkin" [5; 23 b] deb yozgan edi.

A. O'lmasov va A. Vahobovga ko'ra, "Ishlab chiqarish — bu mahsulot va xizmatlarni yaratish jarayonidir. Buni mazmunan mehnat jarayoni, deb aytish mumkin" [4; 35 b]

Sh. Sh. Shodmonov va U. V. G'afirov "Ishlab chiqarish jarayoni — bu kishilarni o'zlarining iste'moli uchun zarur bo'lgan moddiy va ma'naviy ne'matlarni yaratishga qaratilgan maqsadga muvofiq faoliyatidir. Moddiy va ma'naviy ne'matlar yaratish, turli xizmatlar ko'rsatish jarayoni kishilar iqtisodiy faoliyatining asosiy tomonidir" [8; 53 b].

Z.T. Gaibnazarova va Sh.A. Isamuxametov "Ishlab chiqarish jarayonida haqiqatda qo'llaniluvchi barcha resurslar ishlab chiqarish omillari deyiladi. Iqtisodiyotning tizimi va shaklidan qat'i nazar uchta omil: ishchi kuchi, mehnat qurollari va mehnat predmetlari bo'lishi shart" [12; 29 b].

T. Abdibaeva, K. Misirov, Sh. Raxmonov, K. Islamovlarning "Buxgalteriya hisobi" o'quv qo'llanmasida "Ishlab chiqarish jarayonida xo'jalik yurituvchi subyektlarda tayyor mahsulot

yaratiladi. Tayyor mahsulot ishlab chiqarish uchun uning turiga qarab xarajatlar qilinadi” [9; 39 b] deb tariflagan.

Yana bir mahalliy olimlarimizdan T.Toshmamatov “Ishlab chiqarish jarayoni bo’lishi uchun mehnat qurollari, mehnat buyumlari va jonli mehnat bo’lishi shart. Bu jarayonda inson mehnat qurollari yordamida mehnat buyumlariga ta’sir etib yangi mahsulot yoki iste’mol qiymati yaratadi” [3; 171 b] deb yozgan.

Taniqli olimlarimizdan K.B. Urazov, M.E. Pulatov “Asosiy ishlab chiqarish xarajatlari deganda ishlab chiqarishning asosiy texnologik jarayonlarini bevosita olib boruvchi ishlab chiqarish sexlari xarajatlari tushuniladi. Bunday xarajatlarga asosiy sexlarning texnologik jarayonlarida mahsulot (ish, xizmatlar) ishlab chiqarilishiga bevosita sarflangan xarajatlar kiradi” [11; 171 b] deb tariflagan.

Rus olimlarining ishlab chiqarish to’g’risidagi qarashlari ham turlicha. Misol uchun A. I. Dobrinina va L. S. Tarasevichaning “Iqtisodiy nazariya” nomli o’quv qo’llanmasida “Ishlab chiqarish – bu jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo’lgan moddiy ne’matlar va xizmatlarni yaratish uchun insonning tabiat ne’matlariga ta’sir qilish jarayoni” [17; 39 b] deb tariflagan.

S.S. Nosova “Iqtisodiy nazariya” nomli o’quv qo’llanmasida “Ishlab chiqarish – bu cheksiz ehtiyojlarni qondirish uchun zarur bo’lgan moddiy ne’matlar va xizmatlarni yaratish jarayoni” [18; 748 b] deb ta’riflagan.

Ye.A. Anikina va L.I. Gavrilenko “Ishlab chiqarish-resurslarni tayyor mahsulotga aylantirish jarayonida tabiiy dehqon xo’jaligidan tortib to katta hajmdagi mahsulotlar ishlab chiqaradigan zamonaviy korxonagacha ishlab chiqarish vositalaridan foydalaniladi” [19; 401 b] deb yozgan.

Yuqoridagilarga asoslanib aytishimiz mumkinki, “Ishlab chiqarish – bu odamlar tabiatning substansiyasiga ta’sir qilib, moddiy va ma’naviy ne’matlarni ishlab chiqaradigan jarayondir. Ishlab chiqarish uchta elementning o’zaro ta’siri tufayli amalga oshiriladi: inson mehnati, mehnat obyektlari va mehnat vositalari. Ular odatda mehnat jarayonining vaqti deb oddiy qilib ataladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqotning metodologik asosi sintez, tahlil, deduksiya va induksiya usullari, shuningdek ekspert baholash usuli, qiyosiy usullar edi. O’tkazilgan tadqiqotlar natijalarining ishonchliligi xorijiy va mahalliy olimlar, iqtisodchilar, menejerlar va korxonalarining yetakchi mutaxassislarining sanoat korxonalarida ishlab chiqarishni boshqarishni tashkil etish nazariyasi va amaliyotini rivojlantirishga bag’ishlangan asarlaridan foydalanish orqali ta’minlanadi.

Natija va muhokamalar. Ishlab chiqarish tizimlari bozor iqtisodiyotining markaziy bo’g’ini bo’lib, ular mahsulotlarning qo’shimcha qiymatini shakllantirishni ta’minlaydi, bu nafaqat mikro darajada, balki iqtisodiyotning makro darajasida ham milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning muhim natijasidir. Ma’lumki, yalpi ichki mahsulot va yalpi milliy mahsulot kabi ko’rsatkichlar ushbu turdagi qiymat asosida aniqlanadi. Ishlab chiqarish tizimining asosini texnologik jarayon tashkil etadi, u to’g’ridan-to’g’ri va bilvosita xom ashyoga qo’yiladigan talablarni, kapital qo’yilmalarning tarkibi va tuzilishini, xodimlarning malaka darajasini shakllantiradi [20].

Ishlab chiqarish korxonalarini rivojlantirishning uzoq muddatli rejasi ishlab chiqarish quvvatlarining belgilangan parametrlariga asoslanadi, chunki ular ishlab chiqarish hajmini, xom ashyo, mehnat resurslari va boshqalarga bo’lgan ehtiyojni aniqlashga imkon beradi, bu, o’z

navbatida, korxonalarining moliyaviy natijalarini rejalashtirish uchun zarurdir [16]. Shunday qilib, ishlab chiqarish quvvati qiymatini aniqlashning obyektivligi iqtisodiy ishlab chiqarish tizimlarining rejalashtirilgan natijalarining ishonchligi uchun asosiy va zarur shartdir.

Ko'pgina olimlar va mutaxassislar ishlab chiqarish tizimining ishlab chiqarish quvvatiga ega asbob-uskunalar va ishlab chiqarish maydonlaridan foydalanishning ilg'or me'yorlari, eng yangi texnika va texnologiyalarni joriy etish, optimal ish rejimlari, mehnat va ishlab chiqarishni ilmiy tashkil etish asosida hisoblangan ma'lum nomenklatura va assortiment bilan ishlab chiqarishning mumkin bo'lgan maksimal yillik hajmini tushunishadi [13].

Rivojlangan mamlakatlarda (AQSH, Yaponiya, Germaniya va boshqalar) iqtisodiy qarashlarning uyg'un bo'lishiga qaramay, iqtisodiy adabiyotlarda ishlab chiqarish quvvati to'g'risida aniq tushuncha mavjud emas, shu o'rinda 60-yillardan boshlab ushbu sohadagi nazariy tadqiqotlarga jiddiy e'tibor berila boshlaganini e'tirof etish zarur. Bugungi kunda ishlab chiqarish quvvatining ko'plab ta'rifi mavjud, ulardan quyidagilar keng tarqalgan: ishchi, standart, amaliy, iqtisodiy, texnik, minimal, normal, istalgan, afzal qilingan, maksimal, nazariy muhandislik, gipotetik. Mualliflar ta'kidlaganidek [10], ishlab chiqarish quvvatining barcha tushunchalarini ikki toifaga bo'lish mumkin: muhandislik va iqtisodiy. Bundan tashqari, hokimiyatning ikkala tushunchasi ham rivojlangan mamlakatlar adabiyotida muhokama qilinadi.

Qoida tariqasida, tushunchalar va ta'riflarning ko'pligi iqtisodiy hodisalarga xosdir, ularning mohiyati na fanga, na amaliyotga hali to'liq tushunarli emas. Bunday toifalarga ishlab chiqarish quvvati kiradi. Iqtisodiy adabiyotlarda mualliflar tomonidan taklif qilingan "ishlab chiqarish quvvati" tushunchasining barcha talqinlari to'g'ri, ammo ularning xilma-xilligi korxonaning ishlab chiqarish quvvati darajasini baholashning aniq konsepsiyasini shakllantirishga imkon bermaydi. Bu ishlab chiqarish tizimlarining optimal ishlashi mezonlarining noaniqligiga olib keladi, chunki ishlab chiqarishning haqiqiy natijalaridan hatto kichik og'ishlar ham mijozlar oldidagi shartnoma majburiyatlarini bajarmaslikka va jiddiy moliyaviy muammolarga olib kelishi mumkin [15].

Xususan, ishlab chiqarish quvvati tushunchasi bilan bir qatorda "texnik jihatdan mumkin bo'lgan ishlab chiqarish quvvati" va "iqtisodiy jihatdan mumkin bo'lgan ishlab chiqarish quvvati" tushunchalarini kiritish zarur. Konseptual apparatni kengaytirish va takomillashtirish ishlab chiqarish quvvati ko'pincha mavjud usullar asosida aniqlanadi, ammo uni ma'lum bir mahsulot, xom ashyo va materiallar sifatida hisoblash kerak. Ushbu qo'shimcha juda muhimdir, chunki xom ashyo va tayyor mahsulot sifatiga qarab ishlab chiqarish quvvati 1,5 baravar yoki undan ko'p o'zgarishi mumkin.

Shunday qilib, ishlab chiqarish quvvatining hisoblangan qiymati ishlab chiqarish dasturini hisoblash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Qulaylik uchun u xom ashyo va tayyor mahsulotlar sifati, uskunaning ishlash vaqti fondi va boshqalar funksiyasi sifatida ifodalanishi mumkin. Har bir aniq vaziyatda xom ashyo va mahsulotlarning sifati ma'lum bo'lib, ularning o'ziga xos qiymatlarini kompilyatsiya qilingan modelga almashtirib, ishlab chiqarish quvvatining qiymatini aniqlash mumkin [14].

Texnik jihatdan mumkin bo'lgan ishlab chiqarish quvvati, ishlab chiqarish quvvatidan farqli o'laroq, xom ashyo, materiallar, almashtiriladigan uskunalar sifatining texnik jihatdan mumkin bo'lgan maksimal (eng yaxshi) darajasi, uskunalar va ishlab chiqarish maydonlaridan foydalanishning ilg'or standartlari asosida hisoblanadi. Uskunalarni rekonstruksiya qilish va

modernizatsiya qilishga qo'shimcha kapital qo'yilmalarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

Texnik jihatdan mumkin bo'lgan ishlab chiqarish quvvati korxonani texnik rivojlantirish va kapital qo'yilmalarni amalga oshirish yo'nalishlarini tanlash, ushbu mehnat vositalaridan foydalanishning barcha imkoniyatlarini ko'rish imkonini beradi.

Bitta uskuna uchun turli xil rekonstruktiv va modernizatsiya tadbirlarini o'tkazish mumkinligi sababli, ulardan eng samaralisini aniqlash kerak. Samaradorlikni har bir hodisa uchun quvvat olish birligi uchun aniq kamaytirilgan xarajatlar (ba'zi hollarda aniq kapital qo'yilmalar) asosida aniqlash taklif etiladi. Keyin barcha tadbirlar aniq kamaytirilgan xarajatlarning o'sish tartibida joylashtirilishi kerak. Faoliyatni amalga oshirish tartibini aniqlash uchun reyting zarur, bu cheklangan moliyaviy resurslar sharoitida ayniqsa muhimdir. Chunki o'z mablag'lari yetarli bo'lmasligi mumkin va kreditning to'lov, to'lash va shoshilinchlik kabi belgilarini hisobga olgan holda jalb qilishning maqsadga muvofiqligi uchun aniq asosga ega bo'lgan holda qarz mablag'lariga murojaat qilish kerak.

Iqtisodiy maqsadga muvofiq ishlab chiqarish quvvati texnik jihatdan mumkin bo'lgan ishlab chiqarish quvvatiga o'xshash tarzda aniqlanadi, faqat ishlab chiqarishni rivojlantirishning ushbu bosqichida xom ashyo, materiallar, almashtirish uskunalari sifatining aniq, iqtisodiy jihatdan maqbul darajasi asosida va faqat iqtisodiy jihatdan amalga oshiriladigan kapital qo'yilmalarni hisobga olgan holda amalga oshirish yaxshi natijalar keltiradi.

Iqtisodiy jihatdan mumkin bo'lgan ishlab chiqarish quvvati texnologiya, texnologiya va ishlab chiqarishni tashkil etishning mavjud rivojlanish darajasida ushbu mehnat vositalari bilan erishish mumkin bo'lgan optimal ishlab chiqarish hajmini aniqlash imkonini beradi. Hozirgi vaqtda erishish uchun milliy iqtisodiy nuqtai nazardan iqtisodiy jihatdan mumkin bo'lgan chegarani ko'rish imkonini beradi. Tabiiyki, texnik, texnologik, ishlab chiqarishni tashkil etish rivojlanishi bilan ilmiy-texnik taraqqiyot sharoitida texnik jihatdan mumkin bo'lgan va iqtisodiy jihatdan mumkin bo'lgan chegaralar doimiy ravishda orqaga surilmoqda va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish chegaralari kengaymoqda.

Qisqa qilib aytishimiz mumkinki, "ishlab chiqarish quvvati" ilmiy toifasining ko'p qirraliligi va murakkabligiga qaramay, uning iqtisodiy va texnik nuqtai nazardan sezilarli farqlari, tushunchalarni talqin qilishni aniq rasmiylashtirish va ularning kattaligini baholash uchun ko'rsatkichlar tarkibini shakllantirish zarur. Bundan tashqari, ushbu iqtisodiy toifalarning murakkabligini hisobga olish muhim, ularni mustaqil ravishda baholash kerak, ammo ishlab chiqarish korxonalarini faoliyatining yakuniy natijalariga erishishda ularning rolini aniqlash samaraliroq bo'ladi.

Korxonaning samaradorlik darajasi ko'plab omillarga, shu jumladan ishlab chiqarish kuchlarining asosiy elementi bo'lgan va ularning rivojlanishini belgilaydigan mehnat va moddiy sharoitlar bilan jihozlash darajasiga bog'liq [6].

Ishlab chiqarish korxonalarini faoliyatini asosiy texnologik jarayon tashkil etadi. Uning o'ziga xos xususiyatlari, parametrlari, cheklovlari deyarli barcha rejalashtirish, ratsion va tashkil etish jarayonlarini amalga oshirish uchun juda muhimdir. Buning sababi shundaki, mehnat vositalarining texnik xususiyatlari, bir tomondan, zarur mehnat buyumlari va mehnat resurslarini shakllantirish uchun miqdoriy va sifat talablarini belgilasa, boshqa tomondan, ishlab chiqarish quvvatini belgilaydi.

Rejalashtirilgan amaliyotida ishlab chiqarish quvvati ko'pincha ishlab chiqarishning haqiqiy, erishish mumkin bo'lgan hajmi sifatida tushuniladi. Shu bilan birga, maksimal ishlab chiqarish imkoniyati haqiqat bilan almashtiriladi, ishlab chiqarish quvvati va ishlab chiqarish dasturi o'rtasidagi tub farq belgilanmaydi, ishlab chiqarish quvvatini hisoblash maqsadi "to'siqlarni" aniqlash amalga oshirilmaydi, ishlab chiqarish quvvatini obyektiv ravishda aniqlanmaganligi korxonalarining yo'qotishlari optimal baholanmasligi va moliyaviy yo'qotishlarga sabab bo'ladi.

Ishlab chiqarish quvvati va undan foydalanish darajasini asoslash muammosi juda ko'p qirrali bo'lib, ishlab chiqarishni tashkil etish, rejalashtirish va boshqarishning deyarli barcha asosiy muammolari bilan uzviy bog'liqdir. Yuqorida qayd etilgan muammolar bilan bir qatorda, ilmiy-texnik taraqqiyot, ijtimoiy ishlab chiqarishning kuchayishi sharoitida ularni hal qilishning sabablari va mexanizmlari tufayli bir qator yangi muammolar paydo bo'ladi [10].

Mumkin bo'lgan nuqtai nazarlarni tahlil qilgandan so'ng, tushunchalarning xilma-xilligiga qaramay, ular quyidagi savollarga aniq javob bermaydilar degan xulosaga kelish mumkin:

1. Yaqin kelajakda kapital qo'yilmalarsiz erishish mumkin bo'lgan real ishlab chiqarish hajmi qancha?

Bu savolga javob yo'qligi, ishlab chiqarish quvvati aniqlanadigan ishlab chiqarish tizimlari, qoida tariqasida, bir nechta elementlardan (bog'lanishlardan) iborat bo'lishi va tizimning ishlab chiqarish quvvati yetakchi ishlab chiqarish quvvati bilan belgilanishi bilan bog'liq. Yo'qotishlarning oldini olishni hisobga olgan holda ushbu amaliyotni amalga oshirish kerak. Buning uchun kapital qo'yilmalarni amalga oshirish ba'zi hollarda juda muhimdir. Ushbu yondashuv tizimdagi ishlab chiqarish dasturining ishonchli qiymatini aniqlashga imkon bermaydi, chunki boshqa elementlar ham yo'qotishlarning ishlashiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi, buning natijasida haqiqiy ishlab chiqarish hajmi odatda ishlab chiqarish quvvatidan past bo'ladi. Shuning uchun elementning ishlab chiqarish quvvatini bir nechta elementlardan tashkil topgan tizimni shakllantirish talab etiladi.

2. Ishlab chiqarish quvvatining xom ashyo va tayyor mahsulot sifatiga bog'liqligi nimada va kapital qo'yilmalarsiz texnik jihatdan mumkin bo'lgan va iqtisodiy jihatdan samarali bo'lgan ishlab chiqarish quvvati nima?

Hozirgi vaqtda ishlab chiqarish quvvatini hisoblashda ushbu masalalar hisobga olinmayapti, garchi xom ashyo sifati ham, tayyor mahsulot sifati ham uning qiymatiga bevosita ta'sir qiladi. Xom ashyo va tayyor mahsulot sifatini boshqarish orqali o'zaro bog'liq bosqichlar (agregatlar, ustaxonalar, korxonalar, tarmoqlar) ishlab chiqarish quvvatlaridagi nomutanosibliklarni yumshatish mumkin. Va tabiiyki, har bir aniq ishlab chiqarish tizimidagi mavjud vaziyatga qarab, xom ashyo va tayyor mahsulotlarning sifat darajasining optimal qiymatlari mavjud bo'lib, ular oraliq bosqichlar uchun ko'pincha texnik jihatdan mumkin bo'lganlarga to'g'ri keladi. Va ishlab chiqarish quvvatini hisoblashda sifat hisobga olinmaganligi sababli, undan foydalanish chegarasi ko'rinmaydi, buni ushbu ishlab chiqarish tizimiga kapital qo'yilmalar kiritmasdan iqtisodiy va texnik nuqtai nazardan izlash kerak.

3. Texnik-iqtisodiy nuqtai nazardan kapital qo'yilmalarni amalga oshirishda mavjud mehnat vositalarining unumdorligi chegarasi qanday?

Qo'shimcha kapital qo'yilmalar, rekonstruktiv va modernizatsiya tadbirlarini amalga oshirish hisobiga butun ishlab chiqarish tizimi uchun ham, uning alohida elementlari uchun

ham ishlab chiqarish quvvatini oshirish mumkin. Bunday jarayon turli tadbirlarni o'tkazish orqali bir necha usulda amalga oshirilishi mumkin va har bir tadbirning ahamiyati va samaradorligi har xil. Texnik, texnologik va ishlab chiqarishni tashkil etishning hozirgi rivojlanish darajasida mavjud mehnat vositalari unumdorligining texnik va iqtisodiy jihatdan samarali bo'lgan chegarasini aniqlash va baholash muhim, bunga qo'shimcha xarajatlarni amalga oshirishda intilish kerak [7]. Bu rejalashtirish jarayonida ishlab chiqarishni texnik rivojlantirish yo'nalishlarini tanlash, ilmiy-texnik taraqqiyot, kapital qo'yilmalardan rekonstruksiya qilish, modernizatsiya qilish, mavjudlarini kengaytirish va yangi sanoat korxonalarini yanada oqilona qurish uchun foydalanish imkonini beradi.

Asosiy vositalar va ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanishni takomillashtirish iqtisodiyotni jadal yo'lga qo'yishning muhim yo'nalishlaridan biridir. Shu bilan birga, qo'l mehnati ulushini kamaytirish, ishlab chiqarish jarayonlarini mexanizatsiyalash va avtomatlashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Ammo ilmiy va texnologik taraqqiyot, mexanizatsiyalash, avtomatlashtirish ham mashinalarning odamlarga ta'sirining kuchayishi bilan bog'liq salbiy tomonlariga ega. Zamonaviy sharoitda ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligini baholash nafaqat iqtisodiy va texnik mezonlarni hisobga olgan holda, balki ijtimoiy, ekologik va tibbiy mezonlarning ta'sirini hisobga olgan holda har tomonlama amalga oshirilishi kerak [2]. Shu bilan birga, savol keskin: inson omilini qanday hisobga olish kerak? Ushbu muammolar yonida uskunalari va ishlab chiqarishning ishonchligi muammolari mavjud.

Aniqlangan kamchiliklar ishlab chiqarish quvvatlarini baholash metodologiyasini qayta ko'rib chiqish, uni takomillashtirish va korxonalar faoliyati mexanizmini optimallashtirish bo'yicha hozirgi dolzarb va istiqbolli ko'rsatmalarga moslashtirish zarurligiga olib keladi. Xususan, iqtisodiyotni jadal rivojlanish yo'lga o'tkazish zarurati ishlab chiqarish quvvatlarini, oqilona foydalanish darajasini aniqlashning yangi usullarini talab qiladi.

Bu, ayniqsa, asosiy e'tibor yangi qurilishga emas, balki mavjud asosiy vositalar va ishlab chiqarish quvvatlaridan eng samarali va oqilona foydalanishga qaratilgan iqtisodiy rivojlanish sharoitini aniqlash dolzarbdur. Bundan tashqari, kapitalni talab qiladigan choralarga emas, balki arzon narxlarda sezilarli iqtisodiy samara beradigan choralarga ko'proq e'tibor qaratish lozim. Intensivlashtirish masalalarini ko'rib chiqayotganda, asosiy vositalarning faol va passiv qismlari nisbatini birinchisining ulushini oshirish yo'nalishi bo'yicha o'zgartirish zarurligini ta'kidlash kerak.

Shunday qilib, ishlab chiqarish quvvatini aniqlashning mavjud yondashuvlarini ko'rib chiqib, tahlil qilib, ularga xos bo'lgan asosiy kamchiliklarni qayd etib, ishlab chiqarish quvvati tushunchalari tizimini joriy etish zarur degan xulosaga kelishimiz mumkin. Bizning fikrimizcha, ishlab chiqarish quvvatining bitta konsepsiyasini ishlab chiqish istagi, u bilan bir vaqtning o'zida turli jihatlarni qamrab olishga harakat qilish uning juda ko'p zaxiralarni o'z ichiga olishiga va asosan noaniq bo'lib qolishiga olib keladi. Bunday hollarda tushunchalar tizimini joriy etish hodisalarni tavsiflashda tartibga solishga, kerakli shaffoflikka olib keladi.

Xulosa. Zamonaviy korxonaning ishlab chiqarish va iqtisodiy faoliyati samaradorligini oshirish ko'p jihatdan uning ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanishga bog'liq. Sanoat korxonasining ishlab chiqarish quvvati – bu texnik, texnologik va ishlab chiqarishni tashkil etishning erishilgan yoki rejalashtirilgan darajasi bilan mumkin bo'lgan maksimal ishlab chiqarishni tavsiflovchi obyektiv texnik-iqtisodiy kategoriyasidir. Bundan kelib chiqadiki,

korxonaning ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish tahlili zamonaviy iqtisodiy sharoitda muhim rol o'ynaydi.

Ishlab chiqarish quvvati mahsulotlar, tovarlar va xizmatlar ishlab chiqarish darajasini, ishlab chiqarishning cheklanish darajasini yoki mahsulot sotishning yuqori chegarasini belgilaydi. Oxir oqibat, ishlab chiqarish quvvati korxonaning ma'lum bir ish vaqti ichida o'z mahsulotlarini ishlab chiqarish qobiliyatini anglatadi. Uning yuqori chegarasi ishlab chiqarish maydonlari, texnologik uskunalari, mehnat resurslari, moddiy va kapital mavjudligi bilan bog'liq. Ishlab chiqarish quvvati ishlab chiqarish birliklari, tovarlar massasi, mutlaq miqdorlari va boshqa ko'rsatkichlarda ifodalanishi mumkin.

Ishlab chiqarish quvvatlarining nazariy, amaliy, normal va boshqa turlarini ajratish odatiy holdir. Korxonaning ishlab chiqarish quvvatini aniqlash alohida uchastkalar va sexlarning ishlab chiqarish-iqtisodiy tuzilishini aniqlashtirishdan va ish joylariga (jihozlarga) aniq ishlarni tayinlashdan boshlanadi. Shu bilan birga, barcha ish joylarini hisobga olishni ta'minlaydigan sertifikatlash amalga oshiriladi, ular orasida progressiv texnik, texnologik, tashkiliy yechimlarga mos kelmaydiganlarni aniqlash, qo'lda va og'ir jismoniy mehnatdan foydalanishni kamaytirish, shuningdek, noqulay ish sharoitlariga ega bo'lgan ish joylari, samarasiz ish joylarini yo'q qilish talab etiladi.

Ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish samaradorligini oshirish murakkab muammodir. U nafaqat kapital qo'yilmalar (investitsiyalar) va asbob-uskunalardan foydalanish masalalarini qamrab oladi, balki tashkil etish, rejalashtirish, texnik tayyorgarlik va ishlab chiqarishni boshqarish, shuningdek, korxonaning eng maqbul foydalanishga qiziqishini oshirish masalalari bilan chambarchas bog'liqdir.

Xulosa qilib aytganda ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanishni oqilona tashkil etish o'z o'zidan aniqlanmagan zaxiralarni ochish, shuningdek, ishchilarning ta'lim va texnik darajasini oshirish bilan erishiladi.

Адабиётлар/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2022 — 2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. 28.01.2022 yildagi PF-60-son.
2. Atabayeva, Z. A. (2022). Internal control as one of the functions of enterprise management. *International Journal of Advance Scientific Research*, 2(06), 15-21.
3. Buxgalteriya hisobi nazariyasi [Matn] : darslik. T.Toshmamatov. — Toshkent: "O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2019. — 376 bet.
4. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik (to'ldirilgan va qayta ishlangan nashri). A. O'lmasov, A. Vahobov. "O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteti. — T.: "Iqtisod-Moliya", 2014. — 424 b.
5. Ishlab chiqarish menejmenti. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun o'quv qo'llanma. I. Nurimbetov, S. I. Ahmedov; O'zR Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi — T.: "Talqin". 2008. — 112 bet.
6. Kunduzova, K. I., Qudbiyev, N. T., & Asatullayeva, N. Y. Q. (2022). Iqtisodiyotning modernizatsiyalash sharoitida asosiy vositalar hisobini takomillashtirish masalalari. *Scientific progress*, 3(3), 837-846.
7. Savinova, G. A. (2020). Economic analysis and management of small businesses. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 6(86), 227-230.

8. Sh. Sh. Shodmonov, U. V. G'afirov. "Iqtisodiyot nazariyasi" (darslik). T ., "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2005, 784 bet.
9. T. Abdibaeva, K. Misirov, Sh. Raxmonov, K. Islamov. Buxgalteriya hisobi. (O'quv qo'llanma). — T.: "Nihol print" OK, 2021. 364 b.
10. Tashpulatov, A. (2020). Modeling the supply of labor in the rural labor market. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD), 5(5), 150.
11. Urazov K.B., Pulatov M.E. Buxgalteriya hisobi. Darsdik. — T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi", 2020, 558 bet.
12. Z.T. Gaibnazarova, Sh.A. Isamuxametov. Iqtisodiyot nazariyasi. (Darslik) — T.: "Innovatsion rivojlanish nashriyot matbaa uyi", 2020. 526 b.
13. Кудбиев, Д. (2022). Особенности И Принципы Развития Системы Финансового Менеджмента В Узбекистане. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 12, 200-206.
14. Кучкаров, Б. К. (2022). Система Микрофинансирования И Ее Значение В Условиях Модернизации Экономики. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 3(6), 1-9.
15. Нурматов, О. Т. (2017). Процесс модернизации в узбекистана: вчера и сегодня. Theoretical & Applied Science, (4), 206-210.
16. Темиркулов, А. А. (2023). Важность Мотивации В Эффективном Управлении Персоналом Организации. Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance, 4(1), 117-127.
17. Экономическая теория / Под ред. А. И. Добрынина, Л. С. Тарасевича: Учебник для вузов. 3-е издание. — СПб: Изд. СПбГУЭФ, Изд. "Питер", 2000. — 544 с.
18. Экономическая теория : учебник / С.С. Носова. — 4-е изд., стер. — Москва: КНОРУС, 2017. — 792 с.
19. Экономическая теория: учебник / Е.А. Аникина, Л.И. Гавриленко. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2014. – 413 с.
20. Якубов, В. Г. (2022). Сбыта Продукции Является Важным Фактором Увеличения Прибыли Компаний. Central Asian Journal of Theoretical and Applied Science, 3(5), 49-55.



ISSN: 2181-1342 (Online)

Сайт: <https://scienceproblems.uz>

DOI: 10.47390/1342V3I3Y2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 3 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: "SCIENCEPROBLEMS TEAM"
масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).